

NIEAKCENTOWALNOŚĆ KLITYK W JĘZYKU SŁOWACKIM

Podstawowymi jednostkami metrycznymi w języku słowackim są stopy budowane z sylab. Główny akcent wyrazowy pada zawsze na pierwszą sylabę zestroju akcentowego. Na pozycję przycisku nie wpływa to, czy sylaba jest zamknięta. Żadnej roli nie odgrywa także długość samogłoski.

Poza głównym akcentem wyrazowym w języku słowackim występuje również akcent poboczny (zwany czasami rytmicznym). Jego umiejscowienie jest zazwyczaj w pełni regularne: pada na co drugą sylabę słowa prozodycznego. Ilustruje to przykład (1) – kropki wskazują granice zgłosek, nawiasy okrągłe odpowiadają granicom stóp, przycisk główny oznaczony jest cyfrą ¹, a poboczny cyfrą ² na początku sylaby; stosuje uproszczoną transkrypcję fonetyczną zbliżoną do Międzynarodowego Alfabetu Fonetycznego.

(1) ⁽¹kon.tra)⁽²re.vo)⁽²luč.ni:) *kontrarevolučný*

Akcent poboczny przysługuje całym frazom fonologicznym (oznaczanym symbolem ϕ), które składają się ze słowa niosącego akcent główny oraz jednosylabowych elementów proklitycznych i enklitycznych (np. zaimków, przymków). Aby takie struktury akcentuacyjne mogły być opisane w teorii optymalności, należy zaproponować dwa ograniczenia związane ze zjawiskiem wyrównywania (por. McCarthy and Prince (1993a)).

- (2) a. ALIGNFT: AlignL (Foot; PrWd)
 Lewy kraniec każdej stopy ma być zrównany z lewym krańcem słowa prozodycznego.
- b. ALIGNHD: AlignL (PrWd; Hd(PrWd))
 Lewy kraniec każdego słowa prozodycznego ma być zrównany z lewym krańcem głównej stopy tego słowa (stopy, na którą pada główny akcent wyrazowy, por. np. Buckley (1998)).

Akcent poboczny nadawany jest stopom w łatwo zauważalnym porządku: od strony lewej do prawej. Jest to wynikiem działania ograniczenia ALIGNFT. ALIGNHD odpowiada za umieszczenie akcentu głównego na pierwszej sylabie zestroju.

(3) *reformátorský*

	ALIGNHD	ALIGNFT
a. ϕ (¹ re.for) ⁽² ma:.tor)ski:		$\sigma\sigma$
b. (¹ re.for)ma:(² tor.ski:)		$\sigma\sigma!$
b. re (¹ for.ma:) ⁽² tor.ski:)	$\sigma!$	$\sigma\sigma$

ALIGNFT odpowiada za podstawowe uszeregowanie stóp z akcentem pobocznym (od strony lewej do prawej) zarówno w pojedynczym elemencie leksykalnym, jak i w grupie enklityk następującej po elemencie głównym. Trzeba jednak zwrócić szczególną uwagę na konstrukcje zawierające nieparzystą liczbę enklityk (enklitykę poprzedzam w transkrypcji znakiem =).

- (4) *kúpil by mi ho*
 $(^1\text{ku}:\text{pil})\text{bi}(^2=\text{mi}.\text{=ho})$

Ostatnia stopa frazy fonologicznej nie jest utworzona jak najbliżej lewej krawędzi (tak jak wynikałoby z ograniczenia ALIGNFT). Postuluję zatem ograniczenie ALIGN-φ.

- (5) ALIGN-φ: AlignR (φ; Foot)
 Prawy kraniec każdej frazy fonologicznej ma być zrównany z prawym krańcem stopy.

- (6) *kúpil by mi ho*

	ALIGNHD	ALIGN-φ	ALIGNFT
a. $(^1\text{ku}:\text{pil})=\text{bi}(^2=\text{mi}.\text{=ho})$			σσσ
b. $(^1\text{ku}:\text{pil})(^2=\text{bi}.\text{=mi})=\text{ho}$		σ!	σσ

Regularny schemat nadawania akcentu opisany powyżej jest zakłócony przez leksykalną właściwość enklityk takich jak *som*. Badając akcent wyrazowy w polszczyźnie, Kraska-Szlenk (1995) zwraca uwagę na specjalny status klityk. *się*, *-śmy* i *-ście*. Niemal nigdy nie są one akcentowane – nawet wtedy, gdy teoretycznie zaakcentowane być powinny (ze względu na ich pozycję w strukturze frazy fonologicznej). Podobne zjawisko można zaobserwować w języku słowackim.

- (7) a. *kúpil by som ho*
 $(^1\text{ku}:\text{pil})(^2=\text{bi}.\text{=som})=\text{ho}$
 b. *kúpil som ho tu*
 $(^1\text{ku}:\text{pil})=\text{som}(^2=\text{ho}.\text{=tu})$
 c. *kúpil by som ho*
 $*(^1\text{ku}:\text{pil})=\text{bi}(^2=\text{som}.\text{=ho})$

Omówiony do tej pory zestaw ograniczeń wskazałby formę (7c) jako optymalnego kandydata. Aby tego uniknąć, można posłużyć się ograniczeniem leksykalnym UNSTRESSCL, które proponuje Kraska-Szlenk (1995).

- (8) UNSTRESSCL: $*\sigma_s$
 $\left. \begin{array}{c} | \\ \{som, sme, etc.\} \end{array} \right\}$
 $\{som, sme, etc.\}$ nie mogą być akcentowaną sylabą stopy.

Określa ono grupę klityk „nieakcentowalnych”. Ograniczenie UNSTRESSCL może być bez problemu włączone do hierarchii ograniczeń języka słowackiego. Demonstruje to poniższa tabela.

(9) *kúpil by som ho*

	ALIGNHD	PARSE-σ	UNSTRESSCL	ALIGN-φ	ALIGNFT
a. $(^1\text{ku}:\text{pil})(^2=\text{bi}.\text{=som})=\text{ho}$		*		σ	σσ
b. $*(^1\text{ku}:\text{pil})=\text{bi}(^2=\text{som}.\text{=ho})$		*	*!		σσσ

UNSTRESSCL zajmuje w hierarchii ograniczeń miejsce wyższe niż ALIGN-φ. W przeciwnym wypadku formą optymalną byłaby konstrukcja (9b). Ranking PARSE-σ >> UNSTRESSCL jest umotywowany tym, że grupy klityk o parzystej liczbie sylab muszą być przyłączone do stóp nawet jeśli akcent pada na klitykę nieakcentowaną.

(10) *kúpil som ho*

$(^1\text{ku}:\text{pil})(^2=\text{som}.\text{=ho})$

Poniżej zestawione są ograniczenia użyte w mojej analizie słowackiego systemu akcentacyjnego. Mogą być one bez problemu uszeregowane. Oznacza to, że zaobserwowane relacje między poszczególnymi ograniczeniami nie są sprzeczne.

(11) ALIGNHD >> PARSE-σ >> UNSTRESSCL >> ALIGN-φ >> ALIGNFT

BIBLIOGRAFIA

- Buckley, Eugene (1998), „Alignment in Manam Stress”, *Linguistic Inquiry* 29, s.475-496.
- Halle, Morris i Jean-Roger Vergnaud (1987), *An Essay on Stress*, MIT Press, Cambridge, Mass.
- Hayes, Bruce i Stanisław Puppel (1985), „On the Rhythm Rule in Polish”, w: *Advances in Nonlinear Phonology*, red. Harry van der Hulst i Norval Smith, Foris, Dordrecht, s.59-81.
- Kraska-Szlenk, Iwona (1995), *The phonology of stress in Polish*, praca doktorska, University of Illinois, Urbana-Champaign.
- McCarthy, John J. i Alan S. Prince (1993a), „Generalized alignment”, w: *Yearbook of morphology*, red. Geert Booij i Jaap van Marle, Kluwer, Dordrecht, s.79-153.
- McCarthy, John J. i Alan S. Prince (1993b), *Prosodic Morphology I: Constraint interaction and satisfaction*, manuskrypt, University of Massachusetts, Amherst, Rutgers University, New Brunswick, N.J.
- Prince, Alan S. i Paul Smolensky (1993), *Optimality Theory: Constraint interaction in generative grammar*, manuskrypt, Rutgers University, New Brunswick, N.J. i University of Colorado, Boulder.
- Rubach, Jerzy i Geert Booij (1985), „A grid theory of stress in Polish”, *Lingua* 66, s.281-319.
- Selkirk, Elisabeth O. (1995), „The prosodic structure of function words”, w: *University of Massachusetts occasional papers 18: Papers in Optimality Theory*, GLSA, University of Massachusetts, Amherst, s.436-469.